כיתה ז' | הלכה · חמ"ד | שיעור 4 מתוך 6 | 45 דק'

שולחן ערוך או"ח מז, א-ב, ה; משנה ברורה מז, א; קיצור שולחן ערוך ז, א; פניני הלכה, תפילה י, א

"אשר בחר בנו": ברכות התורה

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יפרטו את שלוש ברכות התורה ועל איזה לימוד מברכים אותן (שו"ע מז, ב, ה).
- התלמידים יסבירו, לפי פניני הלכה, למה חז"ל ראו בברכת התורה יסוד ליחס לתורה.
- התלמידים יכירו שתי מחלוקות פוסקים בנושא (האם היא מהתורה; האם עונים אמן אחרי "לעסוק בדברי תורה") ויציגו אותן בהגינות.

❓ השאלה הגדולה של היחידה

מה קורה כשאדם מדבר אל ה'?

בכל שיעור התלמידים מוסיפים שורה ל"יומן הבוקר" של הכיתה: רגע אחד בסדר היום של המתפלל, ומה הוא מבטא (תודה, בקשה, שבח, קבלת עול).

🧪 פתיחה

"לפני שפותחים": מראים לכיתה שלושה ספרים: ספר מדע, ספר שירה וחומש. שואלים: "במה שונה הלימוד בחומש מהלימוד בספר מדע? האם צריך להתכונן אחרת?" אוספים תשובות, ומגלים שההלכה עונה בברכה.

📖 הסבר למורה

השולחן ערוך (או"ח מז, א) פותח: "ברכת התורה צריך ליזהר בה מאוד". מברכים "בין למקרא בין למשנה בין לגמרא", והרמ"א מוסיף "בין למדרש" (סעיף ב). יש שלוש ברכות (סעיף ה): "על דברי תורה" (בנוסח שלפנינו בסידור יש קהילות שאומרות "לעסוק בדברי תורה"), "והערב נא", ו"אשר בחר בנו". המשנה ברורה (א, ח) מזכיר שאסור ללמוד לפני ברכת התורה, ולכן מברכים אותה כבר בבוקר.

פניני הלכה (תפילה י, א) מביא את הגמרא (נדרים פא, א): הארץ חרבה "על עזבם את תורתי", ופירשו שלא ברכו בתורה תחילה. ההסבר שם: מי שלומד תורה "כאחת החכמות האנושיות" אינו נחשב לומד תורה; הברכה הופכת את הלימוד לקשר עם נותן התורה.

שתי מחלוקות: (1) המשנה ברורה (מז, א) מביא את השאגת אריה, שברכת התורה היא מן התורה, ולכן מי שמסופק אם בירך חוזר ומברך (לפחות "אשר בחר בנו"); והוא מביא שיש אחרונים שסוברים שמספק לא יחזור ויברך. (2) הקיצור (ז, א) מביא מחלוקת אם עונים אמן אחרי "לעסוק בדברי תורה": "יש אומרים" שזו

ברכה אחת עם "והערב נא", "ויש אומרים" שזה סוף הברכה. לכן הוא מציע לברך בלחש. כל קהילה נוהגת כמנהגה.

זרמים: נכתב בעיקר לממלכתי-דתי (חמ"ד): לימוד הלכה מתוך המקורות, עם החיוב ההלכתי והמנהגים. בממלכתי אפשר להשתמש בשיעור כתוכן של תרבות יהודית וערכים (הכרת הטוב, כוונה, יחס לזולת ולעולם), ולהציג את ההלכה כ"מה כתוב במקור" ולא כחובה מעשית.

⚖️ **שימו לב:** הדינים בשיעור מוצגים "לפי" המקור שצוין לידם (שולחן ערוך, משנה ברורה, קיצור שולחן ערוך, רמב"ם, פניני הלכה). כל קהילה נוהגת לפי פסיקת הרב שלה ולפי מנהג המשפחה, ובשאלה מעשית שואלים את הרב. כדאי לומר זאת לתלמידים במפורש.

📜 המקורות (מתוך ספריא)

שולחן ערוך, אורח חיים, סימן מז, סעיפים א, ב, ה

ברכת התורה צריך ליזהר בה מאוד ... צריך לברך בין למקרא בין למשנה בין לגמרא: הגה בין למדרש ... ברכות התורה אקב"ו על דברי תורה. והערב נא וכו' ואשר בחר בנו

משנה ברורה, סימן מז, ס"ק א

דמסיק שברכת התורה הוא מן התורה ולכן אם נסתפק לו אם בירך ברכת התורה חוזר ומברך ומ"מ כיון שהוא לו ספק לא יברך אלא ברכת אשר בחר בנו שהיא המעולה שבברכות ... שהביא בשם קצת אחרונים דסוברין דמספק לא יחזור ויברך

קיצור שולחן ערוך, סימן ז, סעיף א

יֵשׁ מַחֲלֹקֶת הַפּוֹסְקִים אִם הַשּׁוֹמֵעַ יַעֲנֶה אָמֵן אוֹ לֹא. יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאֵין כָּאן סִיּוּם הַבְּרָכָה אֶלָּא וְהַעֲרֶב נָא וְכוּ' גַּם כֵּן נִמְשָׁךְ לְמַעְלָה, וְהַכֹּל הִיא בְּרָכָה אֶחָת. וְעַל כֵּן אֵין לַעֲנוֹת אָמֵן. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, דְּכָאן הוּא סִיּוּם הַבְּרָכָה. וְהַעֲרֶב נָא, הִיא בְּרָכָה אַחֶרֶת, וּצְרִיכִים לַעֲנוֹת אָמֵן. וְלָכֵן הַמְבָרֵךְ יֶשׁ לוֹ לוֹמַר בְּרָכָה זֹאת בְּלַחַשׁ, שֶׁלֹּא יִשְׁמַע חֲבֵרוֹ וְיָבֹא לִידֵי סְפֵקָא

פניני הלכה, תפילה, פרק י, סעיף א

והכוונה שלא ברכו בתורה תחילה (נדרים פא, א). כלומר, אף שבפועל למדו תורה, כיוון שלא התייחסו אליה כאל הוראה אלוקית מן השמים, נחשב הדבר שעזבו את תורת ה'. שכל הלומד תורה כאחת החכמות האנושיות, אינו נחשב כלומד תורה

"..." מסמן דילוג בתוך המקור. נוסח המקורות כפי שהוא בספריא.

⚖️ כתוב במקור / הסבר

בטור הימני מה שכתוב במקור עצמו. בטור השמאלי הסבר או פירוש, ובו כתוב של מי הוא. ההסבר עוזר להבין, אבל הוא לא חלק מהמקור.

📜 כתוב במקור	🔍 הסבר (ושל מי הוא)
"בין למקרא בין למשנה בין לגמרא"	כל סוגי לימוד התורה צריכים ברכה, גם תורה שבעל פה.
"שכל הלומד תורה כאחת החכמות האנושיות, אינו נחשב כלומד תורה"	פניני הלכה: ההבדל אינו בתוכן אלא ביחס. הברכה מזכירה מאיפה התורה באה.
"דמסיק שברכת התורה הוא מן התורה"	לדעת השאגת אריה זו מצווה מהתורה; לכן בספק מברכים שוב. (ויש חולקים.)
"יש אומרים... ויש אומרים..."	מחלוקת אם עונים אמן אחרי "לעסוק בדברי תורה"; הפתרון של הקיצור: לברך בלחש.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: דף העבודה, סידורים, שלושה ספרים לפתיחה

1. פתיחה: שלושה ספרים, ומה שונה בחומש (5 דקות)
2. לימוד בחברותא: שו"ע מז, א-ב, ה וזיהוי שלוש הברכות בסידור (12 דקות)
3. קריאה מודרכת: פניני הלכה י, א, "על עזבם את תורתי" (8 דקות)
4. עבודה בקבוצות: שתי המחלוקות. כל קבוצה מסבירה לשנייה דעה אחת מתוך המקור (12 דקות)
5. סיכום, יומן הבוקר וכרטיס יציאה (8 דקות)

🤝 לימוד בחברותא

בזוגות, עם דף המקורות. אחד קורא בקול, השני מסביר במילים שלו, ומתחלפים בכל מקור.

1. מצאו בסידור את שלוש ברכות התורה. סמנו את המילים הפותחות של כל אחת.
2. על מה מברכים לפי שו"ע מז, ב? על מה הרמ"א מוסיף?
3. קראו את פניני הלכה: מה ה"חטא" שבגללו חרבה הארץ, לפי הגמרא שהוא מביא?

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. אילו סוגי לימוד דורשים ברכת התורה?
2. למה מברכים ברכות התורה כבר בבוקר (משנה ברורה א, ח)?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. מה ההבדל בין לימוד תורה "כאחת החכמות האנושיות" לבין לימוד עם ברכה?

2. למה מחלוקת על "אמן" מובילה את הקיצור להציע לברך בלחש?

הערכה (מה דעתי?)

1. האם יחס לדבר משנה את איך שאנחנו לומדים אותו? תנו דוגמה מחייכם.

🏁 סיכום השיעור

ברכת התורה היא "הכניסה" ללימוד: הכרה שהתורה באה מה'. ליומן הבוקר: "לפני שלומדים ← מברכים".

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד כותב על פתק:

1. כתבו את שלוש ברכות התורה (המילים הפותחות).
2. הסבירו במשפט למה, לפי פניני הלכה, ברכת התורה חשובה כל כך.

💡 הערות למורה

אפשר לחבר לשיעור תושב"ע/גמרא באותו יום: "ברכנו בבוקר, ולכן מותר ללמוד". המחלוקת על "אמן" עשויה לעורר שאלות מעשיות מהבית; מפנים לרב הקהילה. בממלכתי: ניתן לעסוק ביחס ללימוד ולספר כ"ערך", בלי ההלכה המעשית. למתקשים: דף עם תמיכה.

📝 בדף העבודה

זיהוי שלוש הברכות, סוגי הלימוד שדורשים ברכה, פניני הלכה על "עזבם את תורתי", טבלת שתי מחלוקות, ושאלה מסכמת (20 נקודות). מחוון מלא בעמוד השני. יש גם גרסה עם תמיכה.

מקורות

- שולחן ערוך, אורח חיים, סימן מז, סעיפים א, ב, ה (ספריא)
- משנה ברורה, סימן מז, ס"ק א (ספריא)
- קיצור שולחן ערוך, סימן ז, סעיף א (ספריא)
- פניני הלכה, תפילה, פרק י, סעיף א (ספריא)

מחוון: ברכות התורה: לפני שלומדים

1. 1. אשר קדשנו במצוותיו וצוונו על דברי תורה (יש אומרים "לעסוק בדברי תורה"). 2. והערב נא. 3. אשר בחר בנו.
2. כולם (מדרש לפי תוספת הרמ"א).
3. "על עזבם את תורתי": שלא ברכו בתורה תחילה. ההסבר: למדו תורה "כאחת החכמות האנושיות", בלי קשר לנותן התורה.
4. ספק: השאגת אריה - מהתורה, חוזר ומברך (לפחות "אשר בחר בנו"); יש אחרונים - לא חוזר ומברך מספק. אמן: יש אומרים - לא עונים, כי "והערב נא" ממשיכה אותה ברכה; ויש אומרים - עונים, כי כאן סוף הברכה. (הקיצור: המברך יברך בלחש.)
5. כי אסור ללמוד לפני ברכת התורה, ובבוקר כבר אומרים פסוקים ולומדים.
6. א. (6) התוכן יכול להיות דומה; ההבדל הוא ביחס: התורה כהוראה מה' והתקשרות לנותן התורה, הברכה מבטאת זאת. ב. (6) מי שסובר שהיא מהתורה (השאגת אריה) - בספק חוזר ומברך; מי שסובר אחרת - לא חוזר מספק. ג. (8) פסקה שמחברת בין הברכה לבין היחס ללימוד (4) ומשתמשת במקור אחד לפחות (4).